

Кундеус ОМ.,
к.е.н, доцент

Тернопільський національний економічний університет
ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Постановка проблеми. Протягом останніх років в Україні створюється видимість ведення наполегливої роботи по переводу економіки на інноваційний шлях розвитку. Однак відсутніх результатів в цьому напрямі поки-що не спостерігається. Серед важливих причин без результативності є відсутність сприятливих умов для активного вирішення проблеми інноваційного розвитку

Об'єктивна необхідність обґрунтування інноваційної стратегії вимагає належного вивчення та обґрунтування не тільки ролі та значення інвестиційно-інноваційної діяльності у теорії економічного зростання, а й вирішення проблеми її фінансово-матеріального забезпечення. Виходячи з цього, формуванню ефективної інноваційної політики має бути приділено значно більше уваги, оскільки стрімкий економічний розвиток майбутнього буде визначатися рівнем інноваційної активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади інноваційної діяльності розроблялися у наукових працях зарубіжних вчених: Й. Шумпетера, В. Зомбарта, В. Мічерліха, М. Туган-Барановського, А. Шпідгоффа, М. Кондратьєва, С. Кузнеця, Г. Менша, М. Калецькі, В. Хартмана, Б. Твісса, Х. Хауштайна, П. Друкера, Х. Барнета, Є. Вітте, Р. Солоу, Е. Денісона, Р. Менселла, Ф. Махпупа, Х. Фрімена, Л. Соті, С. Глазьєва, Ю. Яковця, Р. Фатхутдинова.

Провідними вітчизняними дослідниками у вирішенні згаданої проблеми є: Ю. Бажал, О. Василик, В. Васюренко, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гойко, Б. Кваснюк, Крупка, О. Кузьмін, О. Лапко, С. Онишко, В. Опарін, А. Пересада, А. Поддєрьогін, В. Федосов, Л. Федулова, Д. Черваньов, А. Чухно та інші.

Незважаючи на підвищення актуальності проблеми інвестиційно-інноваційної діяльності, в теорії і практиці переважає фрагментарний аналіз та

вибірковий підхід щодо висвітлення окремих аспектів. Внаслідок цього особливої актуальності набувають питання побудови цілісної системи забезпечення інноваційного розвитку, включаючи ефективність використання методів регуляторної політики, вибору оптимальних варіантів фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності необхідними ресурсами із різноманітними джерелами походження.

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування напрямів формування ефективної інноваційної політики щодо створення сприятливого середовища для переведення економіки на інноваційну модель розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення наукової літератури засвідчує, що майже всі дослідники сучасної економіки одноставні в тому, що інновацію слід розглядати в динаміці, оскільки інновація - це, насамперед, якісні зміни. Крім того, учені не заперечують, що інновація - це єдиний у своєму роді комплексний процес, що об'єднує науку, техніку, економіку, підприємництво та управління.

Головною функцією інноваційної діяльності виступає функція зміни. Базовими змінами, що супроводжують появу інновацій, є: використання новітньої техніки, нової реалізації технологій виробництва чи бізнес-процесів; випуск продукції з нової сировини; оновлення якостей товарів; структурно-організаційна трансформація виробництва; охоплення нових споживчих ринків тощо [1, с. 7].

З точки зору змін, внесених внаслідок впровадження інновацій, пропонують їхній розподіл на ті, що належать нульовому порядку (реалізують регенерацію вихідних властивостей), першому порядку (надають кількісні зміни), другому порядку (вносять організаційні зміни), третьому порядку (здійснюють перетворення адаптаційного характеру), четвертому порядку (пропонують новий варіант технології чи вид продукції), п'ятому порядку (породжують нове "покоління" інноваційного продукту), шостому порядку (створюють якісно новий "вид" до змінюваної технології або продукції, але зі збереженням їхнього функціонального призначення), сьомому

порядку (започатковують принципово новий "рід" інноваційного продукту, що є докорінним проривом в плані змін функціональних властивостей) [2, с. 32-34.].

Еволюція інновацій в глобальному розумінні підпадає під упорядкування за принципами: "переломних точок", за яким еволюційні процеси мають здатність до саморегулювання й самообмеження; "творчого симбіозу", що наголошує на нерівномірній швидкості виникнення новітніх досягнень, їхній "хвилеподібній" появі; "незворотності" науково-технічного прогресу; "технологічної ізолюваності", що не передбачає повну міжгалузеву прийнятність інноваційних напрацювань, хоча й не суперечить "горизонтальному поширенню" інновацій, типових для однієї галузі, на інші сектори економіки.

Таким чином, інновації адаптують до впровадження в нових умовах, а їхні нові приймачі мусять пристосовуватися до залучених, спочатку дещо чужорідних, новітніх розробок [3, с. 334, 335].

Під інновацію слід розуміти як комплексний процес, широкомасштабне нововведення, котре включає в себе стадії: виникнення ідеї, її розроблення, впровадження в конкретному продукті чи процесі, доведення до комерційного використання і розповсюдження нового рішення, яке спричинює якісні зміни у виробництві з метою отримання соціально-економічної вигоди.

Запропоноване тлумачення інновації як економічної категорії в частині широкомасштабного нововведення має системний характер, оскільки враховує всі стадії проходження: від моменту зародження й оформлення ідеї, через її вдосконалення та практичне втілення в конкретному продукті, до кардинального якісного оновлення виробничого процесу, на базі якого ця інновація проходила апробацію, з реально розрахованими показниками соціально-економічної ефективності від її впровадження. Щодо розуміння інновації як комплексного процесу, то в цьому аспекті запропоноване нами визначення розглядає її як сукупність наукових та освітніх, техніко-економічних знань, соціо-гуманітарних чинників і специфічних прийомів

управління, які найповніше реалізуються підприємствами малого і середнього бізнесу, а також спеціальними інноваційними підприємницькими структурами.

Забезпечення економічного зростання інноваційними засобами набуває характеру об'єктивної необхідності, коли вичерпання ресурсних потужностей "вимагає впровадження нової техніки; виснаження сировинних запасів та погіршення стану довкілля - впровадження нових ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій; нестача фінансових ресурсів та падіння продуктивності праці - розробки та втілення нових економічних методів та організаційних форм господарювання" [4, с. 13].

В сучасній економічній літературі, незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених економічному зростанню [5, с. 46-52], по суті відсутня розробка методологічних засад дослідження її інноваційної складової. У переважній кількості публікацій інновації пов'язуються із конкурентоспроможністю української економіки; зі стратегією ринкових перетворень або моделями трансформаційних процесів; зі структурними зрушеннями в економіці; аналітичною оцінкою стану інноваційної діяльності та напрямів її розвитку; визначенням пріоритетних напрямів технологічного зростання; організацією венчурного бізнесу і підприємництвом у сфері високих технологій і наукоємної продукції [6, с. 4-17].

Лише в окремих випадках дослідники намагаються виявити гносеологічну природу технологічних змін [7 с. 87-107], пов'язати інноваційну політику з інституційними умовами розвитку венчурного підприємництва в Україні [8, с. 34-42]; визначити інноваційну діяльність як пріоритет економічного розвитку України, форму реалізації національних інтересів [9, с. 96-103].

Реалізація заходів з розв'язання окреслених питань обумовлює, насамперед, необхідність пошуку джерел матеріального та фінансового забезпечення системних перетворень в економіці як країни, так і галузей [10, с.24-25]. Враховуючи те, що економічний розвиток нашої країни потребує переходу до інноваційної моделі, можна впевнено стверджувати, що економіка

в сучасних умовах, як ніколи, потребує значних інвестицій, які треба найбільш оптимально залучати і використовувати, активної участі держави у створенні організаційних, правових та фінансових передумов для розвитку інноваційних ідей і проектів, інвестиційному забезпеченні нововведень.

Більшість дослідників справедливо вбачають провідну роль держави в активізації інноваційно-інвестиційних процесів, формулюють у цьому зв'язку такі функції: законотворче та інституціональне забезпечення інноваційної діяльності; розробка довгострокової селективної науково-технічної та інноваційної політики, спрямованої на реалізацію стратегії науково-технологічного прориву; формування стратегічних прогнозів щодо соціально-економічного розвитку держави з урахуванням світових тенденцій; стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності шляхом надання відповідних пільг, субсидій, субвенцій і грантів у процесі реалізації цільових науково-технічних та інноваційних програм; підтримці інвесторів, які вкладають кошти у наукомісткі високотехнологічні виробництва через субсидювання частини відсоткових ставок з кредитів комерційних банків [11, с. 4].

Важливість дослідження проблеми участі держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу зумовлюється роллю останнього у забезпеченні економічного зростання, яка проявляється у трьох напрямках:

по-перше, інвестиційні витрати є найбільш мінливою складовою сукупного попиту, зміна якої викликає коливання ринкової кон'юнктури, приводить до циклічності розвитку ринкової економіки. Забезпечення її відносної стабільності призвело би до стабілізації всієї економічної системи;

по-друге, інвестиції є важливою умовою інноваційного розвитку економіки. Збільшення капіталу в різних його формах розглядається як принциповий фактор економічного зростання;

по-третє, методи переважно прямого державного впливу на розвиток інновацій в усе більшій мірі повинні доповнюватися фінансовими стимулами, що обумовлює необхідність широкого залучення приватного капіталу. Це

дозволить не тільки більш раціонально використати обмежені фінансові ресурси держави, але й стимулювати залучення цих ресурсів з інших джерел.

При цьому головна кінцева мета такого вкладання ресурсів, безумовно, полягає в максимізації прибутку для суб'єктів інвестування. Приріст капіталу повинен бути достатнім для того, щоб компенсувати інвестору відмову від використання ним наявних коштів на споживання в поточному періоді, одержати винагороду за ризик, відшкодувати втрати від інфляції в майбутньому періоді [12, с. 10]. В контексті розуміння інвестицій як засобу ресурсного забезпечення інновацій їх доцільно визначати як "економічні ресурси, що направляються на збільшення реального капіталу суспільства, тобто на розширення і модернізацію виробничого капіталу" [13, с. 40].

З точки зору фінансів, інвестиції - всі види активів (коштів), що вкладаються в економічну діяльність з метою отримання доходу, а з точки зору економіки, інвестиції - це витрати на створення, розширення і технічне переозброєння основного і неосновного капіталу [14, с.43-48]. Подібну точку зору займають й інші дослідники, які намагаються поєднати аналіз інноваційних та інвестиційних процесів у країні.

Що стосується законодавчого визначення поняття "інвестиції", то в Законі України "Про інвестиційну діяльність" №47/91-ВР від 18.09.1991 р. [15] інвестиції визначаються як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Виходячи з цього, інвестування можна визначити як процес зростання капіталу, що досягається шляхом здійснення інвестицій.

В економічній літературі наводяться різні підходи до визначення класифікації інвестицій, в переліку основних суб'єктів інвестування, цілей інвестування та розподілу інвестиційного процесу за стадіями. Так, окремі дослідники виділяють такі форми інвестицій як: фінансові інвестиції; реальні інвестиції; інноваційні інвестиції; інтелектуальні інвестиції [16].

Характерним для більшості є єдність у визначенні досліджень

стратегічних цілей інвестиційної політики, що є необхідним для сучасних умов України, а саме: створення сприятливого інвестиційного клімату; залучення капітальних вкладень у виробництво; інвестиційне забезпечення структурної перебудови економіки; мобілізація всіх джерел інвестиційних ресурсів та їх ефективне використання; забезпечення зростання валового внутрішнього продукту; створення умов для нарощування внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Найважливішим завданням сучасної інноваційної політики є активізація інвестиційно-інноваційної діяльності та створення цілісної системи її фінансово-матеріального забезпечення, яка має ґрунтуватися на широкомасштабному залученні та максимально ефективному використанні фінансових ресурсів із різноманітними джерелами походження.

Реалізація головних завдань інвестиційної політики держави справедливо пов'язується фахівцями з характеристикою інноваційної моделі, факторами, які виступають довгостроковими детермінантами спрямованості та швидкості еволюції інноваційної активності. До таких завдань участі держави слід віднести:

збільшення обсягу інвестиційних ресурсів за рахунок всіх джерел фінансування (кредитні ресурси комерційних банків, кошти приватних та іноземних інвесторів, кредитні лінії, бюджетні та власні кошти); визначення пріоритетних напрямів використання капіталовкладень, в тому числі державних, в межах бюджету; забезпечення ефективного використання капітальних вкладень, удосконалення їх відтворювальної і технологічної структури.

У фаховій літературі існує думка, що чим активніше державна політика у науковій сфері, тим менший вплив ціни і якості наукової продукції на попит. Державне фінансування приводить до того, що замовник науково-дослідницьких і прикладних розробок відокремлюється від інвестора, а науково-технічна політика від інвестиційної [17, с. 5].

На наш погляд, участь держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу полягає не тільки у безпосередньому фінансуванні науково-

технічної діяльності як продуцента інновацій, але й у створенні умов для задіяння ринкових важелів впливу. Це знаходить свій прояв у активізації зовнішніх джерел фінансування інноваційної діяльності, формуванні стійкого попиту на інновації. При цьому, в Україні існує дотепер порядок фінансування державних науково-технічних програм, який у більшості випадків не забезпечує досягнення заданих кінцевих результатів. Це свідчить про невідпрацьованість організаційно-економічних механізмів масштабних технологічних змін, що не дозволяє сформувати необхідний інноваційно-інвестиційний потенціал.

Основними причинами низької активності держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу, на нашу думку, є непривабливість діяльності офіційного фінансового сектора, низька активність та недостатня глибина фінансових ринків. Неефективність фіскальної і регуляторної політики, нерозвинутість таких інструментів кредитного ринку як іпотека, факторинг обмежують певним чином такі механізми фінансування як лізинг і форми прямого інвестування, знижує мотивацію будь-яких інвесторів - консервативних, помірно агресивних, агресивних, стратегічних..

Між тим, інноваційні інвестиції - вкладання ресурсів у нематеріальні активи, що забезпечують розвиток науково-технічного прогресу та впровадження інновацій з метою створення нових чи збереження або розширення існуючих ринків збуту. В промислово розвинутих країнах з високим рівнем техніки і технології інновації за своїм змістом наближені до реальних інвестицій. Разом з тим, в окремі періоди доводиться здійснювати інвестиції в підтримку технологічно відсталих галузей економіки. Натомість інтелектуальні інвестиції - вкладання коштів у формування творчого потенціалу та професійних навичок громадян у всіх сферах суспільно-економічного життя, а також придбання об'єктів інтелектуальної власності, якими можуть бути авторські права, патенти, винаходи, промислові зразки, інша інтелектуальна продукція. У більшості випадків інтелектуальні інвестиції за своїм змістом і напрямками використання одночасно є інноваційними.

Україна має досить потужний науковий потенціал, однак кризові явища призвели до втрати попиту на наукову продукцію на внутрішньому ринку, що пояснюється падінням загального рівня інвестицій, зростанням взаємної заборгованості і переорієнтацією економічної діяльності з реального сектору в сектор короткострокових фінансових операцій. Збереження наукового потенціалу та розробка інноваційної продукції в умовах структурної деформації економіки України є особливо актуальними, оскільки значна технологічна відсталість більшості вітчизняних підприємств спричинила розвиток негативних тенденцій, що неможливо усунути виключно монетарними інструментами і заходами. За оцінкою фахівців, економічна неспроможність промислових підприємств щодо використання інновацій у виробництві пояснюється також тим, що понад 40% із них є збитковими, тобто не мають відповідних джерел інвестування в технічне оновлення. Низький рівень фінансування ускладнює отримання від науково-технічної діяльності суттєвої економічної віддачі у вигляді завершених пропозицій, придатних до реалізації у виробництві.

Основними джерелами інвестицій для підприємств є: власні кошти (прибуток, амортизація, отримані страхові виплати), інші види активів (основні фонди, земля, промислова власність), залучені кошти (продаж акцій, благодійні внески тощо); асигнування державного та місцевого бюджетів, що надаються на зворотній основі (державне фінансування); залучені кошти у вигляді кредитів держави, вітчизняних і зарубіжних банків, інших інституційних інвесторів (інвестиційних фондів, страхових товариств); прямі і портфельні іноземні інвестиції.

Перехід до інноваційної моделі економічного зростання є одним із головних завдань держави на найближчу перспективу. Проте економічне зростання є абсолютно неможливим без вирішення проблеми збільшення обсягу інвестицій у виробництво - від створення сприятливого інвестиційного клімату до вибору пріоритетних напрямків інвестування. Слід зазначити, що різні стадії інноваційного процесу, як об'єкти фінансування, мають спадну

ризикованість фінансування. Степінь ризикованості зменшується по мірі завершення інноваційного процесу. Це викликає необхідність диференційованого підходу до фінансування різних стадій інноваційного процесу з використанням різних джерел, як державних, так і приватних. Зрозуміло, що функції держави в системі фінансового механізму розвитку інновацій повинні реалізовуватись через пошук і впровадження ефективних стимулюючих інструментів, визначенні пріоритетних напрямків розвитку інновацій.

Дослідження вітчизняного і зарубіжного досвіду оцінки інвестиційного клімату як сукупності політичних, економічних, соціальних, юридичних та багатьох інших факторів, що визначають ступінь ризику капіталовкладень і можливість їх ефективного використання [18], досить часто не враховують ряд важливих методологічних положень, розроблених сучасною економічною наукою. Зокрема, на нашу думку, доцільно використовувати наступні положення:

різні складові інвестиційного клімату стимулюють залучення різних видів інвестицій, інвестиційний клімат повинен враховувати інтереси всіх суб'єктів (учасників) інвестиційної діяльності, інвестиційний клімат повинен бути одночасно стабільним і гнучким, враховуючи зміни у співвідношенні факторів суспільного відтворення, важливе завдання інвестиційного клімату полягає в забезпеченні зв'язку інвестицій з інноваційними факторами розвитку, інвестиції повинні бути тісно пов'язані з розвитком людського фактору, підвищенням кваліфікації працівників всіх секторів економіки, інвестиційний клімат не повинен провокувати порушення економічної стабільності і безпеки регіонів та держави в цілому.

За умов відсутності на внутрішньому ринку стійкого інноваційного попиту держава як найбільш ефективний інститут повинна створювати інноваційний попит шляхом налагодження організаційно-економічних відносин між розробниками науково-технічних нововведень, промисловими виробництвами, споживачами інновацій та іншими учасниками єдиного

технологічного ланцюжка. Формами організації можуть бути як виробничо-територіальні комплекси, так звані кластери, так і технопарки та інші інтегровані об'єднання горизонтального та вертикального типу. При цьому у інноваційний процес можуть бути залучені ТНК, ПФГ, техно-виробничі кластери, які випускають конкурентоспроможну продукцію. Перспективним може бути залучення до інноваційного підприємства малого і середнього бізнесу, які сприяють прискоренню НДДКР, здатні виконувати конкретні задачі просування інновацій на ринок.

Як показує світовий досвід, поряд із державою, значну роль у поліпшенні інвестиційного клімату країни можуть і повинні відігравати фінансові інститути. Справа в тому, що, з одного боку, фінансові інститути самі гостро реагують на інвестиційний клімат країни, з іншого - беруть активну участь у його формуванні, отже, разом із регулюючими органами, повинні відповідати за його якість. Більше того, недостатній рівень розвитку фінансових інститутів може гальмувати економічний розвиток країни, перехід до інноваційної моделі розвитку.

Фінансові системи розвинутих країн, безумовно, є стрижнем економіки, і як показав негативний досвід економічних криз останніх років, проблеми фінансової системи можуть швидко перетворитись на загальноекономічні, і навпаки, розвинута стабільна фінансова система суттєво сприяє розвитку економіки. Що ж стосується інвесторів інноваційних проектів, то вони враховують рівень розвитку і надійності фінансових інститутів країни при визначенні стратегії і тактики інвестиційної політики.

Ринок прямих інвестицій також досяг в Україні певного рівня розвитку, проте обсяг цих інвестицій досі є обмеженим. Справа в тому, що, з одного боку, інноваційно-активних підприємств, які б могли претендувати на роль потенційних позичальників іноземного капіталу, об'єктивно не так вже й багато, з іншого боку, майже всі вони, виходячи на ринок інвестицій, майже не користуються послугами фінансових інститутів. Тому на першому етапі переходу до інноваційної моделі розвитку держава повинна залишатися

основним замовником НДДКР, водночас посилюючи зусилля щодо стимулювання участі приватного сектору.

Система комерційного кредитування в останні роки, безумовно, розвивається досить швидкими темпами (що відображається статистикою зростання банківських активів), проте цей процес залежить не лише від бажання банків, але й від незначного наявного обсягу вільних кредитних ресурсів (банківських пасивів). Проте загальновідомо, що в економічно розвинутих країнах комерційні банки поступово втрачають частку ринку, поступаючись нею банкам інвестиційним. Це наводить на думку, що в Україні, можливо, не варто самотійно проходити той самий шлях, який проходили західні фінансові інститути протягом останніх десятиліть.

Заслужують схвалення пропозиції щодо відновлення та модернізації державного інноваційного фонду як одного з основних фінансових джерел інновацій. Таким чином, функції держави в системі фінансового механізму розвитку інновацій полягають у визначенні видів діяльності, які виступають об'єктом стимулюючого впливу держави; вибору відповідного інструменту державного стимулювання; участі у становленні системи партнерських відносин між державою і приватним сектором, яка дозволить стимулювати залучення інвестицій в інноваційну сферу. Стимулювання державою виявлення можливостей активізації інвестиційного, кредитного та фінансового забезпечення розвитку інновацій, поєднання різних методів та форм залучення фінансових ресурсів із різних джерел дозволить домогтися вагомих результатів науково-технічної та інноваційної діяльності.

Висновки з даного дослідження. 1. Інновація - це комплексний процес, що об'єднує науку, техніку, економіку, підприємництво та управління, включає в себе стадії: виникнення ідеї, її розроблення, впровадження в конкретному продукті чи процесі, доведення до комерційного використання і розповсюдження нового рішення, яке спричинює якісні зміни у виробництві з метою отримання соціально-економічної вигоди.

2. Забезпечення економічного зростання інноваційними засобами набуває

характеру об'єктивної необхідності, коли вичерпання ресурсних потужностей вимагає впровадження нової техніки; виснаження сировинних запасів та погіршення стану довкілля - впровадження нових ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій; нестача фінансових ресурсів та падіння продуктивності праці - розробки та втілення нових економічних методів та організаційних форм господарювання.

3. Найважливішим завданням сучасної інноваційної політики є активізація інвестиційно-інноваційної діяльності та створення цілісної системи її фінансово-матеріального забезпечення, яка має ґрунтуватися на широкомасштабному залученні та максимально ефективному використанні фінансових ресурсів із різноманітними джерелами походження.

Література

1. Инновационный менеджмент: Учебник / Под ред. С.Д. Ильенковой. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. - 327 с.
2. Водачек Л., Водачкова О. Стратегия управления инновациями на предприятии / Сокр. пер. со словац. Е.Р. Роговская. - М.: Экономика, 1989. - 167 с.
3. СахалД. Технический прогресс: концепции, модели, оценки / Пер. с англ. Ю.А. Данилова, О.А. Соколова. - М.: Финансы и статистика, 1985. - 366 с.
4. Лапко О.О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О.О.Лапко. -К.: ІЕП НАНУ, 1999. - 254 с. - Бібліогр.: с. 230-244.
5. Шостак Л., Макроекономічна модель зростання в рамках природноресурсних обмежень / Л.Шостак, О. Бодрак // Економіка України. - 2000. - №12. - С. 46-52.
6. Гальчинський А. Стабільність гривні та проблема її забезпечення / А.Гальчинський // Економіка України. - 2004. - №2. - С. 4-17.
7. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: Навч. посібник. / Ю.М. Бажал - К.: Заповіт, 1996.-240 с; 119.
8. Батура А. Інституційні умови розвитку венчурного підприємництва в Україні / А.Батура, Н. Нікуліна // Економіка України. - 2001. - №8. - С. 34-47.

9. Ковальчук С.С. Інноваційна діяльність як пріоритет економічного розвитку України / С.С.Ковальчук // Фінанси України. - 2004. - №7. - С. 96-103.
10. Лютий І.О. Новітні тенденції розвитку фінансової системи держави / І.О.Лютий // Фінанси України. - 2004. - №5. - С. 24-29.
11. Кривенко Л.В. Інноваційна стратегія економічного розвитку як ключовий імператив загально державної політики / Л.В.Кривенко // Вісник інституту економічного прогнозування. -2004. - С. 3-7
12. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент./ И.А.Бланк. - К.: МП "ИТЕМЛТД". - 1995. -448 с
13. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. - К.: Четверта хвиля, 1997. - 224 с.
14. Иванова Н. Инновационная сфера / Н. Иванова - Мировая экономика и международные отношения. - 1999. - №8. - С. 43-48.
15. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. №47/91-ВР// Відомості Верховної Ради України. -1991. - № 37.
16. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент / И.А.В. Бланк. - К.: МП "ИТЕМЛТД". - 1995. - 448 с.
17. Кривенко Л.В. Інноваційна стратегія економічного розвитку як ключовий імператив загально державної політики / Л.В.Кривенко // Вісник інституту економічного прогнозування. -2004. - С. 3-7.
18. Кендюхов О. Сутність і зміст організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства / О. Кендюхов // Економіка України. - 2004. - №2. -С. 33-41.